

Maksathlı Bir Hikâye Anlatıcısı: Yahyâ Kemâl ¹

Nesîme CEYHAN AKÇA²

*Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-
ÇANKIRI*

Özet

Yahyâ Kemâl, edebiyatımızda Türk dilinin en büyük şâirlerinden biri olarak kabul edilir. Biz bu makalemizde onun en az bilinen eserlerinden sayabileceğimiz hikâyeleri üzerinde durduk. Çalışmamızda 1968 yılında kitaplaşan on iki hikâyeden hareketle Yahyâ Kemâl'in modern mânâda başarılı bir hikâyeci sayılamayacağı; Yahyâ Kemâl'in Osmanlı tarihinin çöküş dönemlerinde saray çevresindeki bozulmaları ve yaşanmış bazı aksaklıkları aktarmak için hikâye türünü kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yahyâ Kemâl, Hikâye, Tarih, Edebiyat.

An Intentional Storyteller: Yahyâ Kemâl

Abstract

Yahyâ Kemâl is accepted one of the greatest poets of the Turkish Language. We examined his Stories which can be handled as the least known works of him in this article. The conclusion we reached in our study is Yahya Kemal cannot be considered as a successful storyteller in the modern sense and used the genre of story to transfer the distortions around the palace and the experienced several problems of the collapse of the Ottoman period starting from the 12 stories that were gathered in a book in 1968.

Key Words: Yahyâ Kemâl, Story, History, Literature.

¹Bu makale 2008 yılında Kültür Bakanlığı, "50 Yıl Sonra Hâlâ Yahyâ Kemâl" Sempozyumu'nda 17-18 Ekim tarihlerinde sunulmuş, üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak buraya alınmıştır.

²E-posta: nesimeceyhan@hotmail.com

Başta şiiri, ardından devrini saran sohbeti; İstanbul metinleri; siyâsî ve edebî portreleri; edebiyata, Türk ve dünya tarihine dair yazdıkları ve şahsiyeti ile Türk kültürünün en parlak sîmalarından biri kabul ettiğimiz Yahyâ Kemâl, aynı zamanda bir hikâyeci midir?

Yahyâ Kemâl Enstitüsü'nün 1968 yılında bir araya getirerek Türk okuyucusuna sunduğu Yahyâ Kemâl hikâyeleri, şâirin belki de en az bilinen eseridir. Kitapta 1952 yılında Hayat mecmuasında yayımlanmış iki hikâyeye dışında (Şem'i Molla, Bir Gözdenin Gafleti), ilk kez yayımlanan dört hikâyeye (Raif Efendi'nin Katli, Dâmad Mehmed Paşa, Vehbi Efendi, Sultan Abdülaziz'e Dâir Bir Muşâhabe) ile tamamlanmamış hikâyeler ve başlanarak bırakılmış roman denemeleri sayılabilecek altı metin parçası (Bir Yaz Levhası, Mehmed Ali Bey'in Düşüncesi, Bir Tekâpû Sahnesi, Siyasette Şâh-ı Dârû, Ali Kiramî Beyi Her Gece Benimsin) mevcuttur.³ Enstitü, kitabın sonunda şâirin el yazısıyla bazı metinlerin asıllarını da yayımlamıştır.

Yahyâ Kemâl, yayımlandığı andan itibaren hikâyeleri münasebetiyle kırk yılda pek az gündeme gelmiştir demek yanlış sayılmaz.⁴ Eserin Yahyâ Kemâl Enstitüsü tarafından iki kapak arasında yayımlanmasının hemen ardından Ahmet Kabaklı'nın Tercüman gazetesinde⁵, Nihat Sami Banarlı'nın Meydan Mecmuası'nda⁶ kaleme aldığı kısa tanıtım yazıları ile bunlardan üç dört ay sonra Hikmet Dizdaroğlu'nun Varlık'ta yayımladığı fazla derinlikli olmayan tanıtım yazısından⁷ başka Saadet Onat'ın Yahyâ Kemâl Enstitüsü Mecmuası'nda yine kitabın basıldığı sene, hikâyeleri tek tek ele alarak yaptığı inceleme⁸, hikâyelerden sığağı sığağına söz eden ilk çalışmalardır.

Hikâyeler için en yetkin çalışmalardan biri, Murat Belge'nin hikâyeleri Osmanlı'da siyâsî geleneği temsil eden yapıyla değerlendirmeye tabi tuttuğu dikkatli metnidir.⁹ Cafer Gariper'in "Yahyâ Kemâl'in Siyâsî Hikâyeleri Üzerine Bazı Dikkatler"¹⁰ adlı çalışmasından sonra Hülya Argunşah'ın "Bir

³ Bu yazıda yapılan alıntılar eserin İstanbul Fetih Cemiyeti'ne ait baskısındanadır: Yahyâ Kemâl, *Siyâsî Hikâyeler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İst.2005.

⁴ Hikâyeler kitaplaşmadan evvel üç yazı ile karşılaşırız: Cahit Tanyol, "Yahyâ Kemâl'in Bir Hikâyesi", Varlık, Yıl:19, Nu:386, Eylül 1952./M. Muhtar Körükçü, "Üç Hikâyeye Üzerine", *Varlık*, Yıl:19, Nu:389, 1 Aralık 1952./ Muzaffer Uyguner, "Yahyâ Kemâl: Siyâsî Hikâyeler", *Hisar*, C:9, Nu:62, Şubat 1964.

⁵ Ahmet Kabaklı, "Yahyâ Kemâl Hikâyeler, Portreler", *Tercüman*, 8 Aralık 1968.

⁶ Nihad Sami Banarlı, "Siyâsî Hikâyeler", *Meydan Mecmuası*, Yıl:4, Nu:201, 19.11.1968.

⁷ Hikmet Dizdaroğlu, "Yahyâ Kemâl'in Hikâyeleri", *Varlık*, Nu:738, 15 Mart 1969.

⁸ Saadet Onat, "Siyâsî Hikâyeler", *Yahyâ Kemâl Enstitüsü Mecmuası II*, İst.1968.

⁹ Murat Belge, "Yahyâ Kemâl ve Osmanlı'da Siyâsî Gelenek", *Toplum ve Bilim*, Nu:28, Kış 1985.

¹⁰ Cafer Gariper, "Yahyâ Kemâl'in Siyâsî Hikâyeleri Üzerine Bazı Dikkatler", *Yahyâ Kemâl Enstitüsü Mecmuası IV*, İst., 2004.

Şairin Hikâyeciliği Üzerine: Yahyâ Kemâl” adlı kapsamlı makalesini de anmalıyız.¹¹ Hülya Argunşah bu makalesinde Yahyâ Kemâl’in şair ve nasir kimliğini karşılaştırdıktan sonra, şairin tarihi algılayış biçimini irdeler. Hikâyelerin tarihle münasebetini izah ederek şekli özelliklerine dikkat çeker.

Yahyâ Kemâl’in hikâye türü ile meşguliyeti o hayattayken ne kadar ilgi çekiyordu bunu kestiremiyoruz; ancak okuyucuya sunulan bu metinleri yazarın sohbetlere yaydığı detaylı tarih bilgisini metne dönüştürme çabası olarak görebiliriz. Metinler, modern hikâye kalıplarından uzak, buna mukabil geleneğin anlatma esasına dayalı hikâyelerine yakındır. Hikâyelerde sıkça yakalayabildiğimiz trajik unsur, bizatihi siyasal erkin kuvveti elinde tutan zeminlerinde görülebilen trajik hadiselerden kaynaklanır; yani hayatın içindeki trajedir ve yazar tarafından kurgulanmamıştır.

Hikâyeler, yarım kalmış olanlar da dahil olmak üzere tarihî hikâye hüviyetindedir. Yazar, hikâyelerinde II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz dönemlerindeki saray çevresini anlatmıştır. Hikâyeler, tarihî bir zeminde siyâsî bazı kişiler etrafında aktarılan durumlar -genellikle olay aktarımı yoktur- sebebiyle siyasal nitelik kazanmıştır.

Teknik bakımdan başarılı sayamayacağımız hikâyeler, kuruluşları ve aktarılışları bakımından eş yapıdadır: İki ya da daha fazla kişinin, ismi geçen bir kimse hakkında soruları ve bir bilen o kişinin başından geçenleri aktarması; kendi hâlinde sohbet eden iki kişinin yolda gördükleri üçüncü şahıs hakkında konuşmaları; yahut, “Falanı bilir misin?” şeklinde doğrudan kişi anlatımına geçiş; ancak tamamında insanların saray ve çevresinde geçen, yükselen yahut alçalan sosyal statüleri etrafında şekillenen hayatları söz konusudur. Hikmet Dizdaroğlu, Yahyâ Kemâl’in tarihe ilişkin konuşmalarını yazıya aktarmak istediğini bu yüzden teknikte değişikliğe, uygulamada çeşitliliğe yer vermediğini, yazarın istediği taktirde her biri değişik düzeyde hikâyelerle karşımıza çıkabileceğini söyler.¹² Yazarın roman tasavvurlarına ve yarım kalmış hikâyelerine baktığımızda Dizdaroğlu’nun fazla iyimser olduğunu görürüz; çünkü Yahyâ Kemâl, yeni bir şeyler söyleme ve şahsî kurgu hamlesi yapmış ancak başarılı olamamıştır.

Yükselen Şiir, Çöken Hikâye

¹¹ Hülya Argunşah, “Bir Şairin Hikâyeciliği Üzerine: Yahyâ Kemâl”, *50 Yıl Sonra Yahyâ Kemâl Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı*, TYB Yay., Ank., 2010.

¹² Hikmet Dizdaroğlu, “Yahyâ Kemâl’in Hikâyeleri”, *Varlık*, Nu:738, 15 Mart 1969.

Yahyâ Kemâl, her Türk ferdinin zihninde şâir sıfatıyla yer almıştır. Hikâyeci Yahyâ Kemâl'le şâir Yahyâ Kemâl'in en mühim farkı, yazarın Osmanlı'nın yükseliş günlerini şiirle, çöküş devirlerini ve arızalarını hikâye ile anlatmayı tercih etmesidir. Şiirlerindeki lirizm ve coşku, aruzun sağlam zemini ve ahengine eklenen fiil ağırlıklı hareketi temsil eden mısralar, batıya hep batıya koşturan atlar ve hüküm ve adalete adanmış kılıç sesleri, bir cami kubbesinin kuşatıcılığı, mermerlerin iç ferahlatan ve kuvvet telkin eden sesi, emin vakitlere hasret okuyucuyu bugün de Yahyâ Kemâl'in şiiri karşısında hürmetle eğilmeye sevk eder:

(...)

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan...
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an:
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıra-dağlardan mı?

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!
Adalardan mı? Tunus'tan mı, Cezâyir'den mi?
Hürr ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübarek gemiler hangi seherden geliyor?

(...) (Süleymâniye'de Bayram Sabahı)¹³

Saadet zamanlarının İstanbul'undan arta kalan hüznü; medeniyetimizin büyük bestekârı İtrî; tüm dünyayı şen ve kendinden emin tavırlarıyla fethe

¹³ Yahyâ Kemâl, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İst.1987, s.12-13.

niyetli akıncılar; Mohaç'ta cennete koşan askerler; her vakit arkamızda duran, yolumuzu aydınlatan yüce Yaratıcı; fethi şahit olan İstanbul semtleri ve asla ümitsizliğe yer verilmeyen mısralar:

(...)

Hayır bu hâl uzun sürmez, sen yakındasın;

Hâlâ dağılmayan bu sisin arkasındasın.

Sıyrıl, beyaz karanlık içinden parıl parıl

Berraklığında bilme nedir hafta, ay ve yıl.

(...) (Siste Söyleniş)¹⁴

Yahyâ Kemâl'in şiiri kendine, milletine, Tanrı'sına ve talihine inanan bir şiirdir. Bu şiirde bizden kaynaklanan bir arıza yoktur bize keder veren unsurlar dışarıdan kaynaklanır. Onun şiirinde aruza ve dile hakim oluşun azameti fazlasıyla hissedilir.

Şiir, duygunun; nesir, mantığın ve aklın alanı ise; yükseliş devirlerinde şiiri, çöküşte eleştirel bir gözle nesri kullanmak tabiidir. Yahyâ Kemâl'in "Tarih Musahabeleri" adı altında toplanan metinlerine baktığımızda da metinlerin ekserisinde hem dünya hem de Türk tarihi için inkıraz devirlerini ve problemleri dillendirdiğini görürüz. Bu bakımdan "Tarih Musahabeleri" ile "Siyasî Hikâyeler" örtüşür. Yahyâ Kemâl'in İstanbul'un işgaline dair atmosferi aktardığı "16 Mart" adlı yazısında yazar, hikâye türü ve roman denemelerinde aslında neyi amaçladığının ipuçlarını verir: "*Öyleyse 16 Mart'ın hususiyeti nedir? Bunu siyasî bir müverrihten ziyade ruh ve his hadiselerini asırlara in'ikas ettirebilen bir romancı anlatmalıdır ki iyi anlaşılabilirsin.*"¹⁵

Yahyâ Kemâl, devrin ruhunu roman ya da hikâyenin çözebileceğini keşfetmiştir. Milletlerin de bireyler gibi kaza ve kaderle karşı karşıya olduklarını düşünen yazar, hikâye ve romanla hayatın trajedisinin daha iyi sunulabileceğinin, tarihin satır aralarının yeniden okunabileceğinin farkındadır. Onun bu vadide yaptığı denemeler, şiirde yakaladığı başarılı neticeyi vermez.

¹⁴ Kendi Gök Kubbemiz, s.27.

¹⁵ Yahyâ Kemâl, *Tarih Musahabeleri*, İst. Fethi Cemiyeti Yay., İst.1991, s.38.

Yahyâ Kemâl, âdeta şiirle ifade edemediği devirler için tahkiyeye yönelmiştir. *“Edebî anlamda ‘hikâye’ değil bunlar, ama en azından biçimsel olarak hikâyeye özellikleri taşıyorlar. Bu özellikler bir tarz siyasi deneme içeriği ile de birleşiyor. Hepsinde hikâyenin bir de anlatan’ı olduğu için, ‘sohbet’ özellikleri var. Anlatan, bildiği hikâyeyi yorumlayarak, sözünü ettiği kişileri değerlendirerek konuşuyor.”*¹⁶ Osmanlı’nın çöküş sürecinin hızlandığı 1700’lü yıllar, II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz devirlerindeki siyasî mücadeleler, sultana yakın zümrelerin gücü elde tutabilmek adına ülkeye ve insanlara hatta sultanlara yaşattıkları sıkıntılar, kendi zamanlarından yahut hadiseler yaşandıktan otuz kırk yıl sonra geçmişi bilen birileri ağzından aktarılır.

*“Acaba çağdaş politikada gördüğü bazı olaylar mı ona bu hikâyeleri düşündürdü; yani, hikâyelerin, Yahyâ Kemâl zamanındaki olaylara dolaysız göndergesi var mı? Yoksa daha yüksek bir soyutlama düzeyinde Türk devlet ve siyaset hayatının bazı temel özelliklerini dramatize ederek hikâyeleştiriyor mu?”*¹⁷

Murat Belge’nin bu sorusu üzerinde durulabilir; çünkü hikâyelerde aktarılan problemler yeterince kuvvetli olmayan, yahut gücüne güvenmeyen siyasi kurumların her devir yaşayabileceği ve yaşatabileceği sıkıntılardır. Bu sıkıntılar, “insan” faktörünün bozulmasından doğar ve yazar, bozulan insandan hareketle geçmişi kurcalarken büyükelçiliklerde ve milletvekilliklerinde bulunmuş devleti tanıyan biri sıfatıyla, tek parti Türkiye’si ve peşinden gelen Demokrat Parti günlerini dolaylı olarak düşündürmek istemiş olabilir: Sultana yakın jurnalciler; daima güçlüünün yanında beliriveren dalkavuklar; hiçbir önemli işe karışmadan, olumsuzlukları görmezden gelerek sessiz sakin yerini muhafaza edenler; ikbali için eşini dostunu yok etmekten çekinmeyenler özellikle çöküş devirlerinin insan problemleridir.

Yahyâ Kemâl, hikâyelerinde iki tip üzerinden “jurnal” müessesesinden söz eder: Şem’i Molla ve Vehbi Efendi.

“İşbaşında olanlar yetiştirmek istedikleri mensuplarını üç bölüğe ayırırlarmış: Birinci bölük; işlerden anlayanlar, yol gösterenler, iyi rey verenlermiş; ikincisi kendilerini ortaya atıp efendilerinin âletleri olanlarmış;

¹⁶ Murat Belge, “Yahyâ Kemâl ve Osmanlı’da Siyâsî Gelenek”, *Toplum ve Bilim*, Nu:28, Kış 1985.

¹⁷ Agm., s.8.

üçüncüsü de efendinin ikbali etrafında göz kulak olanlar, ona her şeyi haber verenerlermiş. İşte Vehbi, bu üçüncü takımdandı."¹⁸ (Vehbi Efendi)

Her şeyi efendisine haber veren zümre de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Şem'i Molla, duyduğunu olduğu gibi aktaran, olanı biteni daima doğru söyleyen, harama hile katmayanlardandır. Vehbi Efendi, bu mânâda biraz daha ahlâksızdır. O, duyduklarını efendisine söylediği gibi yoruma gider hatta küçük ilâveler de yapabilir. Bu insanların yanında yıllar evvel söylenmiş bir söz, yıllar sonra söyleyenin ikbalini, devlet kapısında gerçekleşecek hayırlı bir işini bağlayabiliyormuş. "Şem'i Molla" adlı hikâyede Keçecizâde İzzet Molla (bir tarihî şahsiyettir), dost meclisinde ettiği bir lâf yüzünden Galata Kadılığını kaçırmıştır.

Yahyâ Kemâl'e göre laf taşıyan bu tipleri idarecilerin zaafı ortaya çıkarmaktadır. Bu tipler, devirler ve idareciler değişse de gözde olmaya devam ederler. Bu tipler, sadece saray çevresinde yahut güçlüler yanında yaşayabilir ve mutlu olur. Bu zümrelerden ayrı olmak, gözden düşmekse onlar için en büyük felâkettir. Yeniden göze girebilmek için ne gerekirse yaparlar.

"Raif Efendi'nin Katli" adlı hikâyede Raif Efendi, bu türden bir arkadaşının gazabına uğrayacak ve ihtiyarlık vakitlerini yaşıyor olsa da saray tarafından katledilecektir. Silahtar Ali Bey, Sultan Mahmud'un görür gözü, tutan eli iken bir ara gözden düşer. Gözden düştüğü günlerde Hisar'da eski arkadaşı Raif Efendi ile uzun sohbetlerde bulunur. Sultan Mahmud'dan bolca yakınan Silahtar Ali Bey, tekrar göze girdikten sonra söylediklerine pişman olur; ancak ağzı sıkı olsa da Raif Efendi'nin gafleten bir sözü ağzından kaçırmasından çok korkar. Silahtar Ali Bey, Raif Efendi'nin üzerine hiç yakışmayacak bir suç isnat ederek Sultan'ın onu öldürtmesine sebep olur.

"Devlet, uysal ve uslu bendeler ister."¹⁹

"(Aziz Efendi) bir taraftan içini çekiyor, devletin hizmetine girmediğine, Hisar'da bir imamlıkla kanaat ettiğine, mühimsenmeyen bir adam olduğuna binbir şükür ediyordu. Şu ikbal adamlarının aralarındaki mukaatele, asırlardan beri, bitmek tükenmek bilmiyordu. Bir isnad, bir kin,

¹⁸ *Siyâsî Hikâyeler*, s.75.

¹⁹ *Siyâsî Hikâyeler*, s.70.

bir şüphe, padişah hizmetinde bulunmuş bir kimseyi, ihtiyarladıktan sonra bile, inzivasında gelip buluyor, götürüyordu."²⁰ (Raif Efendi'nin Katli)

Hisar imamı Aziz Efendi'nin de söylediği gibi sultana yakın olmanın yahut onun yakınlarına yakın olmanın kişiyi her an tehdit altında bırakan bir hâli vardır: Kurbu's-sultân âteşi's-sûzân.

Ne kadar zeki, kabiliyetli, ülkeye faydalı, vatanperver ve sultanı sever olursanız olun o devirlerde taşımanız gereken bazı hususiyetler vardır ki bunlara mâlik değilseniz gözden düşer, menfâya sürülür, en fenası canınızdan olursunuz. "Bir Gözdenin Gafleti" adlı hikâyeye, bu mesele etrafında oluşturulmuştur.

*"Bu devlette her türlü noksanın revacı vardır. Yalnız safdillik ve boşboğazlık, bilhassa bu noksanların ikisi bir arada asla geçmez. İşin başında bulunanlar cin gibi zeki ve taş gibi ketum olurlarsa en yüksek mertebelere fırlayabilirler. Hiç değilse yerlerinde tutunabilirler, kaderlerinin müsaadesi nispetinde gün görebilirler, bir gün düşerlerse bile, hayli gün gördükten sonra hem de yüksekte düşerler."*²¹ (Bir Gözdenin Gafleti)

Mehmed Ali Bey, Sultan Mahmud devrinin yıldızı en parlak gençlerinden biridir. İleride vezir olabilecekler arasında ismi okunmaktadır. İkbâlde olan bir babanın eğitimli, kıymetli evladıdır. Kendisine verilen her işi mükemmelen ve en pratik şekilde çözmektedir. Düşüncelerini, devlette fark ettiği ve ıslahı mümkün meseleleri kendisini sevdiğini düşündüğü kimselerle hiçbir kötülük beklemeden paylaşmaktadır. Sultana sadakati sonsuzdur ve iyi niyetinin yeteceğini düşünmektedir.

Yeniçeri Ocağı'nın pisliklerini, taşradaki halkın perişanlığını, mütegalibenin haydutluklarını, Bâbîâli'yi ve saray takımını dürüstçe tenkid eden Mehmed Ali Bey, "devletin etrafında daima mevcut olan yiyici bir güruhun her şeye mâni olduğunun farkında değil"dir ve iş yapacak kimselerin önce onlarla mücadeleyi kazanması gerektiğini anlayamamıştır. Bu güruhun dikkatini çekmemek için her şeyden evvel eleştirileri ölçülü tutmalı ve sessiz kalmalıdır. Mehmed Ali Bey, samimi hislerinin kurbanı olur ve onca kabiliyeti ile genç yaşında inzivaya mecbur bırakılır.

Damad Mehmed Paşa, Mehmed Ali Bey'in tam zıddı bir tiptir. Yahyâ Kemâl, "Damad Mehmed Paşa" adlı hikâyeyeyle devletin nasıl bendeler arzu

²⁰ *Siyâsî Hikâyeler*, s.44.

²¹ *Siyâsî Hikâyeler*, s.27.

ettiğini açıkça ifade eder. Bostancıbaşı Arif Ağa'nın durgun, alık, zekâ seviyesi vasatın altında oğlu Mehmed, boyu posu, daima sükût hâlindeki olgun duruşu ile saraya damat olur:

*“Dirayetinin derecesini bilmeyenler sükûtunu vakar ve tutumuna hamlederlerdi. Ben şakirdimin kafasını iyi bildiğimden bazen acıyordum, bazen de daima sükût eden, gülüp güldürmeyen, ağırbaşlı duran insanların bu devlette daima yüksek derecelere çıktığını düşünüyorum ve şakirdimin, bu hâliyle büyük ikbale ereceğini tahmin ediyordum.”*²² (Damad Mehmed Paşa)

Hoca Neşet Efendi'nin bu tespiti çıkacaktır. Damad Mehmed Paşa, ömrünün sonuna kadar Saliha Sultan'ın biricik vakur eşi sıfatıyla kâh Rakka'ya, kâh Kandiye'ye, Erzurum'a önemli görevlerle görevlendirildiği hâlde, ha bugün gidecek ha yarın gidecek denilerek parasını almış ve Saliha Sultan'ın dizi dibinden ayrılmamıştır. Tabii büyüklüğü, idareciliği, başarıları da baştan kabullenilerek. Yahyâ Kemâl'in Hoca Neşet Efendi'ye söylediği şu sözlerle önemli bir arızaya işaret ediyor: *“Ekseri damadlar, şu bizimki cinsinden hebenneka oluyorlar. Mamafih, zeki, cevval, müteharrik, iş bilir ve iş görür damad paşalar da gördük; bu neviden olanlar ikballerini sonuna kadar götüremediler, ya menfalarda çürüdüler, yahud da cellâd elinde can verdiler. Devlet, uysal ve uslu bendeler ister.”*²³ (Damad Mehmed Paşa)

Yahyâ Kemâl, bu hikâyelerde devlet mekanizmasına ve idarecilere karşı güvensizdir. İdarecilerin güçsüzlüğüne, etraflarındaki çıkarıcı ve zararlı kişilere kendilerini teslim edişlerine vurgu yapar. “Şemi Molla” ve “Bir Gözdenin Gafleti” adlı hikâyelerde devrin saray ve Yeniçeri Ocağı arasındaki sıkıntısına işaret eden yazar, ilk hikâyede Hâlet Efendi'nin sultanın Ocak'a karşı korkusundan beslenerek kuvvet kazandığını söyler.²⁴ Ocak, Hâlet Efendi'nin sözünü dinlemektedir. Sultan kendini Ocak'tan gelecek tehditlerde Hâlet Efendi'ye muhtaç hissetmektedir. Ocak, demek darbe demektir; oysa *“Ocak'ın devam etmesi kendi kuvvetinden değil bizim zaafımızdandır. Bugün tersâne ve Tophâne'de talim ve terbiye gören askerin adedi çoğaltılsa, yalnız bu kadarcık bir kuvvetle, azim ve irade sahibi bir vezir, Ocak denilen karga derneğini bir günde yeryüzünden kaldıracaktır.”*²⁵

²² *Siyâsî Hikâyeler*, s.63.

²³ *Siyâsî Hikâyeler*, s.70.

²⁴ Yazar, aynı Hâlet Efendi'den “Tarih Musahabeleri”nde de söz eder: Yahyâ Kemâl, *Tarih Musahabeleri*, İst. Fetih Cemiyeti Yay., İst.1991, s.71-73. “Şem'i Molla” adlı hikâye ile *Tarih Musahabeleri*'nde yazarın arşivindeki notlardan düzenlenerek kitaba alınan “Hâlet Efendi” adlı yazı birlikte okunduğunda yazarın tarih sohbetlerini elinden geldiğince hikâyeleştirmiş olduğunu daha iyi fark ederiz.

²⁵ *Siyâsî Hikâyeler*, s.35.

Yahyâ Kemâl, sağlıklı bir idarecilik anlayışının yitirildiği bu devirlerde bir korku imparatorluğu oluşturulduğunu hissettirir. Sultanlar halledilmekten korkarlar, saray hanımları kumpaslar hazırlar, adalet araştırılmadan insanlar boğdurulur, sürülür, Sultan'a hasbelkader yaklaşmış vasıfsız biri üç vezirin katline sebep olabilir, ehil kimseler uzun vakit gözde tutulmazlar. Sıkıntılı işler günü birlik çözülür ve devlet mekanizmasının süreklilik algısı günübirlik kararlarla yaranır: *"Bir gün bir türlü, ertesi gün başka türlü tedbirlere, yahut da insanlara baş vurma, o tedbirler ve o insanlar mükemmel olsalar bile, bir devletin idaresinde mutlaka kötü neticeler verir. Devlet devamlı bir kudret olduğuna göre kudretli adamlar tarafından sevk edilir."*²⁶ (Sultan Abdülaziz'e Dair Bir Musâhabe)

Şu noktada bu hikâyeleri Yahyâ Kemâl'in yaşadığı devre örtülü eleştirisi gibi algılamak yanında günümüz için de yorumlayabilir, devletlerin yeterince güçlü olmadıkları devirlerde halklarını hikâyelerdekine benzer tipler ve benzer idarî zaafıyla karşı karşıya bıraktıklarını söyleyebiliriz.

Yahyâ Kemâl, Anlatır; Tanpınar, Yazar

Tanpınar, Yahyâ Kemâl'i anlattığı eserinde *"Sık sık İstanbul içinde gezerdik."* der. *"Camiler, eski surlar, Boğaziçi köyleri, Yahyâ Kemâl'in görmekten bıkmadığı şeylerdi. Kaç defa fetih muhasarasının topoğrafyasını beraberce tekrarladık. Fatih ordusunun geçtiği yoldan geçerek Bayezit'a ve Ayasofya'ya geldik. Bu gezintilerde rastladığımız insanları Yahyâ Kemâl adeta o tarihî günün ışığında görmeye çalışıyordu. Muhayyilesi, istediği anda geçmiş zamanın emrine girerdi. Bu acayip muhayyile hemen her dakika aslında çok basit; fakat hepimiz için çok şaşırtıcı gerçekler keşfederdi. Hepimiz, Üsküdar'ın ve bütün Anadolu yakasının, Beşiktaş'a ve Çekmecelere, hatta Davutpaşa'ya kadar bütün Rumeli tarafının fethitten evvel elimizde olduğunu bilirdik; fakat üzerinde düşünmemiştik. Üsküdar'ın İstanbul'un fethini gören şehir olduğunu ve muhasara topları şehri döğerken Boğaz köylerinde beş vakit ezan okunduğunu, Hisarlarda ihtiyarların bugünkü gibi abdestlerini tazeleyip camie gittiklerini ondan öğrenecektik."*²⁷

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hocasıyla yaptığı İstanbul gezilerinin bilhassa "Huzur" romanında Tanpınar eliyle (Nuran-Mümtaz gezileri) yeniden yaşatıldığını biliyoruz. Aynı romanda İhsan adlı kahramanın tarih sohbetleri ve çöken imparatorlukla ilgili yorumlarıyla Yahyâ Kemâl'e karşılık geldiğini düşünürsek "Huzur"da Yahyâ Kemâl rehberliği daha netleşir.

²⁶ *Siyâsî Hikâyeler*, s.89.

²⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahyâ Kemâl*, Dergâh Yay., İst.2001, s.29-30.

Yahyâ Kemâl, zihninde tarihî şahsiyetlere dair mevcut hikâyeleri talebelerine ve sohbet dostlarına cömertçe anlatırken, belki eş dost teşvikiyle yazıya aktarmaya çalışmıştır. Tanpınar, “Huzur” romanında olduğu gibi (İhsan-Mümtaz sohbetleri) gerçek hayatta da hocası Yahyâ Kemâl’in bu sohbetlerinin fazlasıyla aşinasıdır.

Yahyâ Kemâl, tam da hikâye kahramanları Raşid Efendi’yle Kadri Bey’in karışımı sayılabilecek bir tarih anlatıcısıdır: Kadri Bey kadar tarihin satır aralarına ve ince yapraklarına vakıf, Raşid Efendi kadar anlatma ustası. Yazar, aşağıdaki satırlarda alıntıluyacağımız gibi bu kahramanlarla adeta kendini tasvir etmiştir:

“Kadri Bey, Osmanlı Tarihi’ne iptilâ derecesinde meraklı idi. Matbû kitaplardan başka el yazmalarına kadar görmediği nüsha yoktu. Lâkin esef olunur ki tarihteki meziyeti yalnız iyi okumak ve iyi anlamaktan ibaretti. Frenk tarihçilerinde görülen esaslı meziyet: Hadiselerin asıl sebeplerini buluncaya kadar derine gitmek, iğreti rivayetlerden kaçınmak, en sağlam vesikalara inanmak, öteden beri edinilmiş fikirleri, bir doğru vesika görünce bir tarafa atmak, indî düşünüşlere bağlanmamak... İşte bu meziyet Kadri Bey’in görüşlerinde pek ziyade göze çarpardı.”²⁸ (Sultan Abdülaziz’e Dair Bir Musâhabe)

“(Râşid Efendi) gördüklerini iyi anlatmayı bilirdi, sakin ve tatlı konuşurdu, kendini dinleyenleri saatlerce dudaklarına asılmış gibi merakta bırakırdı. Bildikleri de bitmez ve bitmeyecek gibi görünürdü, çünkü bir adamın adı anılsa oradan bir bahis açar kimsenin bilmediği bir sürü meselelerin ekseriya merak veren taraflarını ortaya döker, eski İstanbul’un bir köşesini daha canlandırırdu.”²⁹ (Bir Gözdenin Gafleti)

Mahur Beste’ye kabaca baktığımızda Yahyâ Kemâl’in hikâyeleriyle parça parça yapmak istediğini benzer bir üslûpla; ancak daha bütünlüklü bir şekilde Tanpınar’ın gerçekleştirdiğini görürüz. 1944’te Ülkü mecmuasında tefrika edilen ve yarım kalan Mahur Beste, 18. yy sonu ve 19. yy başı İstanbul’unda saray çevresinde yaşayan tiplerden hareketle kurgulanmıştır. Sarayın nefyettiği paşalar, saraya damat olan ve ikbâl yolu açılan kahramanlar, bu kahramanlardan hareketle siyasal sistemin eleştirisi iki eser arasında önemli benzerlik oluşturur. Yahyâ Kemâl’in de Tanpınar’ın da sorular kanalıyla bir bilene anlatılarak açtıkları tipler, Tanpınar’da iç içe başka hikâyelerle daha geniş bir çevreye açılarak ilerler. Tanpınar, kahramanlarını diyaloglar, olaylar ve eşyalarla da besleyebildiği için daha

²⁸ *Siyâsî Hikâyeler*, s.82.

²⁹ *Siyâsî Hikâyeler*, s.26.

başarılıdır. Tanpınar, üç kuşağı birbirine bağladığı aşk hikâyesi ile ustalığını gösterir; Yahyâ Kemâl'in hikâyelerinde kadın ve aşk olmayışını da ilâve etmeliyiz.

Tanpınar'ın “Yahya Kemâl” adlı eserinin “İlk Karşılaşma” ve “Konuşurken Düşünmek” adlı bölümleri Yahyâ Kemâl'in konuşma üslûbunu hissettirmesi bakımından dikkate değerdir. Her iki yazarın da kahramanlarının aile geçmişlerini, şecere bilgilerini döküp saçmaları, kahramanların çok insanî ve özel zaafalarını ironik sunumları önemli bir müşterekliktir. Bu özelliğin Yahyâ Kemâl'in sohbet üslûbunun bir parçası olup olmadığını Tanpınar'a bu anlamda kaynaklık edip etmediğini doğrusu merak ediyoruz. Adeta Yahyâ Kemâl, anlatmış ve Tanpınar, onları romanlaştırmıştır.

Sonuç Yerine

Yahyâ Kemâl, modern mânâda bir hikâyeci sayılmaz. Çok yaşamış, çok gezmiş, çok görmüş, çok okumuş bir kişi olan Yahyâ Kemâl, maksatlı bir hikâyeye anlatıcısıdır. Yazarın maksadı tarihteki bozulan insan ve siyasal mahfeller üzerinden yaşadığı zamana ve elbette bu güne bilge bir nasihat kitabı bırakmaktır, diyebiliriz.